

Ekspresijos spontaniškumas japonų *zenga* kaligrafijos estetikoje

INGA LAUŽONYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
ingalauzonyte@gmail.com

Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys sutelkiamas į kinų ištakas turinčias ir Japonijoje stipriai išsiskleidusią *zenga* krypties spontaniškos kaligrafijos tradiciją, kuri formavosi kaip reakcija į tuo metu japonų dailėje įsivyravusias įvairias dekoratyvines tendencijas. Straipsnyje glaudžiai aptariamos šios krypties ištakos, pagrindiniai atstovai, pamatiniai estetiniai ir meninės kūrybos principai. Ypatingas dėmesys skiriamas ekspresijos ir spontaniškumo vaidmens *zenga* kaligrafijos estetikoje ir meno praktikoje išryškinimui. Remiantis pamatiniais džen estetikos principais, pirmiausia siekiama atskleisti charakteringiausias *zenga* kaligrafijos meną apibūdinančius kūrybinius veiksnius ir meninio stiliaus bruožus. Vėliau ypatingas dėmesys skiriamas meninio kūrybos proceso spontaniškumui, įvairių menų sąveikai, meninės formos paprastumui, techniniam meistriškumui, estetinė užuominai, intuityvaus pažinimo galios sureikšminimui, tai yra tiems veiksniams, kurie turi lemiamą įtaką šios krypties meistrams būdingam neverbaliniam giliausios grožio esmės pažinimui per *zenga* meno kūrinių gimimo aktą, žaibiškai kūrėjo sąmonei susiliejant su Absoliutu.

Esminiai žodžiai: japonų tradicinė estetika, džen estetika, *zenga* kryptis, kaligrafija, ekspresija, spontaniškumas, tuštuma.

Pastaraisiais dešimtmečiais Vakaruose išryškėjęs naujai susidomėjimo lyrine abstrakcija, kaligrafizmu tapyboje bangai, įvairių humanistikos sričių, ypač estetikos ir menotyros atstovų, tekstuose formuojasi vis didesnis dėmesys įvairioms spontaniškos Rytų Azijos tapybos ir kaligrafijos kryptims, iš kurių savo pamatinių estetinių ir meninės kūrybos principų panašumu išsiskiria japoniškoji *zenga* kaligrafijos tradicija. Užgimusi Kinijoje, ekscentriško gyvenimo būdo ir kūrybos stiliaus tapytojų ir kaligrafų aplinkoje ši savita ir kituose Rytų Azijos kraštuose ypač Japonijoje išsisklei-

dusi spontaniškos kaligrafijos kryptis yra itin subtilus estetinis fenomenas, kuriame tarsi susiliejo „trijų didžiųjų kinų menų“ (kaligrafijos, tapybos ir poezijos) meninės išraiškos galimybės. Iš tikrųjų kaligrafija ilgai nuo *Jin* iki *Song* epochų aukščiausią vietą kinų menų hierarchijoje užimanti meno rūšis per šimtmečius suformavo savitus spontaniškus estetinius principus, kurie reikalavo ypatingos teptuką valdančios asmenybės disciplinos, techninio meistriškumo, gebėjimo kontroliuoti spontaniškos kūrybinės energijos polėkius, jautriai popieriuje ar šilko ritinėlyje skleisti

autentišką kūrėjo energiją. Didis kinų *Tang* epochos poetas ir kaligrafas Zhang Hu (792–853), formuodamas savo individualų ekscentrišką kaligrafijos stilių, pabrėžė ne tik muzikalumą, bet ir šokio judesius, persipinančius lanksčiomis ir gracingomis linijomis. Tad tapo dar aiškiau, kad kaligrafo rankos judesiai jungiasi į vieningą visumą ir sąlygoja tolesnį improvizacijos elementų kupiną kūrybinį vyksmą dvelkiantį švelnumu, minkštumu, kampuotumu, ovalumu.

Iš Zhang Hu ir kitų ekscentriškos pakraipos kaligrafų ypač Mi Fu (1051–1107), Xu Wei (1521–1593) ir vadinamųjų „aštuonių ekscentrikų“ grupės, susispietusių Nankine ir Jangdžou, kurios lyderiai buvo Gong Xian (1618–1689), Kuncan (1612–apie 1674), Zhu Da (1626–1705), atsiskleidžia taip neįprasti Vakarų klasikinei estetikai, tačiau labai svarbią reikšmę Rytų Azijos, ypač japonų, spontaniškos kaligrafijos estetikos tradicijos savitumui pažinti atlieka *zenga* krypties kaligrafijos pamatiniai estetikos ir meninės kūrybos principai. Jų tapsmui Japonijoje didelės įtakos turėjo jau nuo Kamakuros epochos šalyje gilius šaknis „suleidusios“ dzen estetikos poveikis.

Viduramžių epochoje įvairios iš Kinijos pasklidusios čan meditacinės praktikos Japonijoje pirmiausia skleidėsi dviejose įtakingiausiuose dzen kryptyse: *Rinzai* ir *Soto*. Anot P. Masono (2005), *Rinzai* staigaus sąmonės nušvytimo galimybę siejo su budistų aplinkoje išplitusiu arbatos gėrimo ritualu, o *Soto* krypties šalininkai siekė harmoningos meditacijos ir fizinio aktyvumo pusiausvyros, o rigoristinės *Rinzai* estetikos principai išplito tarp provincijos samurajų. Tarp pirmosios krypties šalininkų dzen vienuolių tuomet ypatingą populiarumą

įgavo improvizaciniai spontaniški piešiniai, patyrę kaligrafijos estetikų principų įtaką, kurie buvo kuriami iliustruojant įvairių budistinių sutrų sentencijas. Taigi akivaizdu, jog *zenga* kaligrafijos tapsmui įtaką darė ne tik iš didingos per čan vienuolynus į Japoniją sklidusios kinų kaligrafijos tradicijos, tačiau ir minėti specifiniai jau japonų zenbudistinės vaizduojamosios dailės raidos ypatumai.

Kita vertus, *zenga* estetikoje ir meno praktikoje išskirtinę svarbą įgavęs ekspresyvumas ir spontaniškumas tiesiogiai siejasi su dzen filosofijai būdinga savita laiko tėkmės samprata. Kiekviena vientiso būties proceso ir žmogaus gyvenimo akimirka dzen tradicijoje siejama su „unikalia laiko tėkmės estetika“ (Andrijauskas, 2017, p. 622), kuri ypatingą reikšmę teikia potūrio, tarpsnio, pauzės, tylos kategorijoms, kurios savitai susipina besiformuojančioje *zenga* kaligrafijos tradicijoje. Svarbu paminėti, kad meninės formos pabrėžtinai *paprastumas* lemia svarbią pamatinę dzen estetikos ir tuo pačiu *zenga* meno savybę – *natūralumą*, kuri sudaro nedirbtinumą, pirmąpradė meninės kūrybos proceso prigimtis, paties kūrybinio akto spontaniškumas, per kuriuos kaligrafijos kūrimo procese išsigrūnina išstobulinta aukšta kūrėjo humanitarinė kultūra ir meninio stiliaus virtuoziskumas, subtilus kompozicijos jausmas. Panašias mintis galima išvelgti ir postmodernistinio orientalizmo bangos idėjų įtaką patyrusiu prancūzų filosofo Gilleso Deleuze'o raginime ne tik interpretuoti, bet taip pat ir eksperimentuoti. Būtent spontaniškame eksperimente galima atrasti unikalią laiko tėkmės estetiką, kurioje glūdi tai, kas aktualu, kas gimsta, kas formuojasi.

Nenuostabu, jog filosofas, propaguodamas tokį požiūrį, prancūzų gyvenimą lygino su meno kūrinium, kuris neturi nieko bendra su paklusnumu tradicinėms estetinėms normoms, bet tuo kuriame „jautri būtybė atveria save ir tuo atsivėrimu skatina paties kūrinio kaitą“ (Buchanan ir Lambert, 2005, p. 186–187). Vadinasi tuo, kuris kiekvienu atveju formuoja savo transcendentalines aplinkybes – aplinkybes, kurios ne pateikia patirtį, bet iš jos kyla.

Žymiausi *zenga* kaligrafijos meistrai nuo pat šios krypties užgimimo buvo džen vienuoliai, pasižymintys poetine dvasia. Jie savo kūrinuose natūraliai jungė „trijų didžiųjų kinų menu“ – tapybos, kaligrafijos ir poezijos – elementus. Spontaniškumą priešindami su sustabarėjusiais estetiniais dekoratyvinės tapybos principais, jie siekė išryškinti kūrybinių dvasios polėkių laisvumą ir menininko nuolatinio kūrybinio darbo išstobulintą vidinį artistizmą. Filosofinių džen aforizmų turinį *zenga* meistrai išreiškė pasitelkdami pabrėžtinai taupias meninės išraiškos priemones. Tad *zenga* kaligrafijos meistrų gyvenime pabrėžtinai labai svarbus asketizmas, vidinis susikaupimas, susitelkimas ties savo kūrybos objektu, taip darbuose dar labiau atsiskleidžia stiprus energetinis užtaisas, elegancija, ypatingas meninės formos glaustumas, poetinės užuominos sąveika, kuri neatsiejama nuo gamtos kintamumo ir gretinama su kaligrafijos veiksmo spontaniškumu. Tai patvirtina Japonijos kaligrafo ir Nobelio premijos laureato Yasunari Kawabata mintys: „Kai manęs paprašo kaligrafijos pavyzdžių, aš dažnai pasirenku būtent šiuos vienuolio Dogeno posmus, kurie mane įkvepia darbui: „Pavasari – žydinčios vyšnios, vasarą –

gegutės kukū. Rudenį – spindintis mėnuo, o žiemą – sniegas, šaltas, šviesus“ (Kawabata, 1997, p. 138). Todėl net nekyla abejonės, kokį svarbų vaidmenį kaligrafijoje užima ne tik peizažinė poezija, bet ir su ja tiesiogiai susijusi garsioji Rytų Azijos peizažo tapybos tradicija, aukštinanti **gamtos grožį**, su nuolatos besikeičiančia cikliška metų laikų kaita.

Zenga kaligrafijos kūrybos šalininkams vienas pagrindinių meninės kūrybos proceso bruožų yra išlavintas improvizacijos jausmas. Šios krypties kaligrafijos darbuose pirmiausia atsiskleidžia artistizmas, ypatingas meninės formos glaustumas, sudėtinių kompozicijos elementų santykių jausmas ir pabrėžtinai individualaus meninio stiliaus išraiškumas. Spontaniškame meninės kūrybos polėkyje kūrėjas tarsi siekia peržengti visas jį kaustančias ribas ir pasinerti į suvokiamų gamtos grožio apraiškų giliausią esmę. Per šią vidinę nuostatą atsiranda spontaniškai gimsta ekspresyvių gamtos vaizdinių virtinės. Kaip Rilke's atodūsyje: „*Nur eimall alles, nur einmall...*“; tik vieną sykį viskas, tik vienąsyk... Svarbu priminti, kad šiame kūrybinės dvasios polėkyje menininkas, anot taiklaus K. G. Jungo pastebėjimo, pajėgia „pasinerti“ į pašamonės gelmėse glūdinčius pirmykščius vaizdinius (archetipus) ir ne tik pajusti tai, kas jį vienija su kitais žmonėmis, bet ir pajunta kosminį harmonijos jausmą.

Iš tikrųjų akimirka *būti* kaip akcentas yra itin svarbus ne tik *zenga* kaligrafo gyvenime, bet ir popieriaus lape, kuriame laiko nėra. Laikas atsiranda iš judesio erdvėje, iš judesio, kurį išjudina, paleidžia veikti vidinė būseną. O ypač aukštos dvasinės būsenos patyrimas, persiskverbiantis per popie-

rių, yra meninės prigimties savybė, savastis, tiesiog galėjimas *tai* patirti. Be šitų patirčių pasaulis būtų nykus, bedvasis, nes tos aukštos būsenos ir yra dvasios spindėjimas. Tad nenuostabu, kad daugelio *zenga* krypties meistrų kūryba siejasi su reikšmingiausiais japonų vaizduojamosios dailės laimėjimais. Tai galima įvardyti pasitelkiant spontaniškų kompozicinių sprendimų įvairovę ir galingą energetinį „užtaisą“, kad tai – vieni iš rafinuočiausių pasaulinės vaizduojamosios dailės reiškinių.

Neatsitiktinai puikiai suprasdami spontaniškumo ir subtilios, harmoningos ekspresijos svarbą, *zenga* kaligrafijos meistrai parengiamojoje kūrybos fazėje ypatingą dėmesį skyrė psichologiniam menininko pasiruošimui ir meditacijai. Anot Mickūno (2014), menininkas, kurdamas pasaulio rėmus, privalo būti neabejingas savo vidiniam pasirengimui, o siekiant sukurti gyvybišką santykį, būtinas tikras paties žmogaus dialogas tyloje. Juo labiau, kaip pastebi E. Stroker (1965), žmogaus būsenų raiška nepaprastai turtinga, spalvinga, psichologiškai ekspresyvi. Ji apima žmones ir žmogaus aplinką, jų nuotaiką, jaudulį, įtampą, visą atmosferą, į kurią mes taip pat esame įtraukti. Savo patirtimi prisiliečiant prie šios kaligrafijos krypties meno kūrybos proceso, be galo svarbus sąmoningas kūrėjo atsiribojimas nuo išorinio pasaulio ir susiliejimas su kuriamu motyvu. Ir tik tuomet per abstrakčią kaligrafinių vaizdinių kalbą galima perteikti subtiliausius menininko išgyvenimus, jo emocinę būseną, konkrečią žmogiškos būties akimirką. Vis tik suprantame, kad menininkas privalo visada valdyti savo mintis ir nuskaidrėjimą pasiekti savo paties pastangomis, neprarasdamas

autentiškumo. Jeigu žmogaus orientacija nukrypsta į suvokimą „aš esu toks, kokio manęs reikia“, vadinasi, asmens vertinimo kriterijus yra vien išorinis. Tai verčia galvoti apie principinį Vakarų civilizacijos trūkumą: perdėtai aktyvų vartojimą, neišvengiamai vedantį į agresyvias deformacijas.

Todėl analizuodami vieną vėlyviausių E. Frommo veikalų *Zen Buddhism and Psychoanalysis*, kuriame filosofas ieško konstruktyvių naujų kelių, aiškiai matome jo pozityvų žvilgsnį į Rytų meditatyvumą, pagarbą harmonijai su gamtos pasauliu ir su savo prigimtimi. Tai tik dar kartą patvirtina, kad šioje spontaniškos kaligrafijos kryptyje, joje vyraujančioje technikoje svarbus ne tiek protas bei argumentai, kiek intuicija ir patiriamos emocijos. Intuicijos nuskaidrėjimas, peraugantis į spontaniškumą, atsiskleidžia „atmetus žodžius“, ji slypi anapus žodžių“. Štai kodėl Vilamakiri Nirdesos sutroje yra tokia priešara: „tyla lyg perkūnas“. Todėl įsijautimas į tylą ir psichologinis nusiteikimas yra būtina *zenga* meistrų meninės kūrybos proceso prielaida, kadangi jo aktas apibūdinamas kaip žaibiška pulsuojančios kūrybinės energijos iškrova, kuri natūraliausiai atskleidžia gilaus susikaupimo, vidinės rimties būsenoje.

Vienas reikšmingiausių *zenga* kaligrafijos bruožų yra tuštumos, neužpildyto ploto paveiksle, estetinės užuominos pabrėžimas, kuris suvokiamas kaip esmingiausia ne tik konkretaus meninės kūrybos proceso, tačiau ir žmogiškos būties esmės neišsemiamų potencijų ištaka. Kaip pastebime pavyzdžiuose, tuščiame ar neužpildytame kaligrafijos lapo plote iš tikrųjų slypi estetinė užuomina, kuri primena ne tik apie tiesos ir tylos fenomenų meninės kūrybos

procese reikšmingumą, tačiau ir principinį jų esmės neišsakomumą... Taip pat ji suteikia galimybę išsivaduoti iš ribotos individualybės, laikinumo ir mirtingumo gniaužtų, būti aukščiau asmenybės pančių ir aklaviečių. Tuštumos, kaip pirmapradės būties esmės, visa ko pasaulyje ištakos samprata suteikia neužpildytai erdvei ypatingą svarbą japonų zenga kaligrafijos estetikoje. R. H. Blythas (1974) atkreipa dėmesį, jog tuštuma, baltas neužpildytas plotas yra didžiulės potencijos ir žodžiais neišsakoma autentiškos kūrybos erdvė. Todėl ne veltui sakoma, kad Tuštuma, žmogus ir kūryba japonų estetikoje susipina į vieningą junginį ir tampa pagrindiniu kūrybinės raiškos, meno pasaulio gyvavimo principu.

Kita vertus, nors Tuštuma yra beformė, tačiau ji visuomet yra gyva, alsuojanti, skleidžianti galingą energiją. Todėl zenga kaligrafijos meistrai savo kūriniuose pirmiausia kuria tokius motyvus ir erdvines struktūras, kurie suteikia meno kūriniui dinamiškumo, energinio užtaiso, diktuoja pagrindinius paveikslo komponavimo principus. Tad čia svarbu ne tik spontaniški abstraktūs vaizdinių motyvai, kiek Tuštumos skleidžiama energetinė galia. Ir čia, tarsi girdime dažnai cituojamą didžiųjų kinų ir japonų kaligrafijos meistrų pamėgtą posakį, itin reikšmingą zenga kaligrafijos esmės supratimui, kad „Tuščios vietos paveiksle turi didesnę prasmę nei tai, kas nupatyta“. Iš čia kyla suvokimas, kaip tuščiame baltame lape ar šilko ritinėlyje išsiskleidžia begalinės kūrybinės potencijos jėga, kurią kaligrafas privalo sumaniai išnaudoti savo spontaniškame meninės kūrybos procese.

Kalbant ne tik apie tuščios erdvės išskirtinę kompozicinę svarbą, zenga kali-

grafijoje svarbu pabrėžti ir linijos, brūkšnio reikšmingumą, kuri pasireiškia taupumu, sukurdamą vaizdiniui intymumo ir dramatiškumo pojūtį. Čia esmę siekiama perteikti keliomis kontrastuojančiomis tarsi atsitiktinėmis tušo dėmėmis, ekspresyviais teptuko brūkšniais, dramatiškomis, kupinomis energijos ir įtampos laužytomis linijomis. Jos drastiškai įsiveržia į erdvę ir reikalauja jos kompozicinio subalansavimo. Taip ženklų kaligrafinės struktūros tampančios dar imlesnės.

Linijų žaismė, judėjimas, perėjimai nuo plonų iki storų, nuo vos pastebimo štricho prie raiškaus krintančio į akis brūkšnio. Tyrinėtojai atkreipia dėmesį į japonų kaligrafijai būdingas švelnesnes ir aptakesnes gracingas ritmiškas linijas, kurios išreiškia artimą ryšį su poetine pasaulėjauta. Taip sąveikaudamos tarpusavyje su kitomis linijomis, jos atskleidžia savo magišką galią, pasireiškiančią nuo skirtingo rankos paspaudimo ir nenutraukimo, perduodamos ekspresijos ir nuotaikos visumą. Iš to galime spėsti, kad zenga kaligrafijos kūrimo procese svarbiausia yra ne išorinės gražios formos išryškėjimas, o žmogaus viduje glūdintis ryšys ir santarvė su aplinka per nesibaigiančią įvairių abstrakčių vizualinių struktūrų subalansavimo ir harmonijos jausmo visumą.

Charakteringiausias zenga kaligrafijos stilistinius bruožus regime didžiųjų šios krypties meistrų Jiuno ir Ryokano kūriniuose, kuriuose aukštinamas kūrybinio akto betarpiškumas, ypatingas stiliaus glaustumas, kaligrafinio teptuko valdymo technikos artistizmas ir meistriškumas. Šie meistrai lyg sąmoningai pasirenka labai abstrakčius dažniausiai gamtos grožio

įkvėptus pabrėžtinai kasdieniškus motyvus, kuriems siužetas beveik neturi reikšmės. Visas dėmesys sutelkiamas į stambiu planu pavaizduotas detalės ar motyvo traktavimą. Jų kūrinuose tarsi gyvos būtybės pulsuoja gamtos vitališka *qi* energija, kuri permelkia visus sudėtinius paveikslo elementus. Stebėdami šių menininkų darbus nesunku pastebėti vieną pagrindinių skiriamųjų *zenga* kaligrafijos meno bruožų – sugebėjimą sukelti poetinį atgarsį suvokėjo dvasioje. O per jautrius poetinius atgarsius jie pajėgia savitai išvysti ir išryškinti nuolatinį pasaulinių procesų kintamumą, po išorine skraiste slypintį vidinį grožį. Su tokia meninės kūrybos proceso samprata tiesiogiai siejasi taiklus A. Andrijausko pastebėjimas, kad išskirtinis tikro menininko bruožas yra, sugebėjimas „žavėtis tuo, kas kitiems neregima, girdėti negirdimą muziką. Svarbiausia jam išvysti vaizdinį sielos gelmėse, o plastinis idėjos įgyvendinimas tėra antraeilis grynai techninis uždavinys.“ (Andrijauskas, 2001, p. 154). Tai leidžia estetinio suvokimo procese spontaniškai skleistis minčiai, vadinasi, meno kūrinys tarsi gimsta kontempliacijos akte apėmus savotiškai dvasinei ekstazei, kai, apribojus diskursyvų mąstymą, tiesa ir grožis atskleidžia visai netikėtai.

Vienas pagrindinių menininkų formavusių *zenga* kaligrafinės estetikos principus buvo Takuanas, garsėjantis kaip genialus poetas, kaligrafas, monochrominės tapybos meistras. Atsisakęs sostinės patogumų, jis pasirinko klajojančio atsiskyrėlio gyvenimą, kurdamas įstabaus plastinės formos meistriškumo lakoniškus kaligrafijos darbus. Šis pavyzdys rodo ištis kaip tikram kūrėjui svarbu atsiriboti nuo

išorinio pasaulio šurmilio, norint pasiekti aukštų kaligrafinių aukštumų. Takuanas prisipažįsta: „Aš niekuomet nesijaučiu vienišas. [...] Mėnuo ir lietus tokie pat vieniši ir ramūs, ir aš jaučiu juos esant manuoju lietumi, mano mėnuliu“ (cit. iš Blyth, 1974, p. 153). Būtent toks pabrėžtinai gyvenimo ir kūrybinio stiliaus asketizmas šio kaligrafijos meistro gyvenime sustiprino jo kūrinių meninės formos glaustumą ir eleganciją.

Pokalbyje su dabartinės Lietuvos kaligrafijos patriarchy prof. Albertu Gursku, kurio paklausiau, kokie esminiai dalykai jį labiausiai domina *zenga* stiliaus kaligrafijoje, jis atsakydamas pabrėžė, kad „viskas *zenga* kaligrafijoje atsiremia į emociją. Pavyzdžiui, galime žodį „kančia“ parašyti formaliai, jeigu naudosime tradicinį šriftą, tačiau *zenga* leidžia net be žodžių ištransliuoti kančios esmę. Atmetama raidė, o pasilieka forma: linija, dėmė ir, žinoma, tos formos charakteris. Iš jos neatimama galimybė būti tankia, dinamiška, pereinama, toliau išlieka santykis su linija, forma, neužpildyta erdvė, laisvumas... Tai tarsi turtingesnė vidinio pasaulio išraiškos priemonė, nustelbianti visus technologinius, kompiuterinius atradimus. Kada prieinama, kad nebereikia raidės informacijos, bet reikia ženklo, kaip emocijos išraiškos, tada skleidžiasi jau visai kito energetinio užtaiso ir autentiškumo lygio kūryba, atsiveria kitokio pasaulio pažinimas. Svarbu suvokti, kad šio ėjimo nuo raidelės iki turinio, emocinio ženklo negalima pagreitinti, kol žmogus tam natūraliai nepribręsta ir neįvaldo kompozicijos subtilybių.“¹

¹ *Kaligrafijos meno subtilybė*. Prof. Alberto Gursko pokalbis su Inga Laužonyte. Iš asmeninio archyvo.

Lietuviškos kaligrafijos patriarchas A. Gurskas savo naujausiame interviu visiškai pagrįstai atkreipia dėmesį, kokią savęs pažinimo ir menininko vidinės dvasios atspindėjimo galią gali atverti *zenga* kaligrafija. Ypatinę gilesnės pažinties su *zenga* kaligrafijos tradicija turėjusią įtakos naujausiam šio, jau didžiulį kūrybos kelią nuėjusio profesoriaus, radikaliai kūrybiniam virsmui. Tiesiogiai stebėdama menininko labai savitą meninės kūrybos procesą, pastebėjau, kai ilgame savo kūrybinių ieškojimų ir atradimų procese, priartėjus prie *zenga* estetikos esmės, jo kūryboje netikėtai išsiskleidė anksčiau neregėtos gilaus dramatiškumo prisodrintos kompozicijos, išsiskiriančios pabrėžtinai lakoniška plastinė kalba, kupinos jėgos ir vidinio susikaupimo, potėpių ekspresyvumo ir ypatingo poetinio jautrumo.

O paklaustas, ar galėtų konkrečiai išskirti, kokias vertybes pažadino ar sustiprino *zenga* kaligrafija, jis atsakė: „Aš manau, kad mus visus riboja tam tikri įgūdžiai, kurie ypač dažnai neleidžia pasinerti į visiškai laisvą improvizaciją, netikėtų kompozicinių sprendimų ir įvairiausių užuominų, neišsakymų išryškirimą. O *zenga* kaligrafija mane atpalaidavo, atvėrė tai, ko aš nepažinojau. Kartais sunku tuo patikėti, bet išties taip yra. Man tai iš tikrųjų didelis atradimas, kurį suvokiau atkakliai dirbdamas pastaraisiais metais... Dabar suvokiu kaip svarbu drąsiai spontaniškai išlieti popieriuje ką jauti, kas glūdi giliai tavyje. Tačiau sunkiausia kūryboje išlikti savimi.“² Pasitelkiant savo patirtį ir pra-

tesiant profesoriaus Gursko mintį, norisi liudyti, kad *zenga* kaligrafijos estetinėje sąmonėje nuolat ryškėja naujas ypatingos meninės veiklos reikšmės suvokimas, kuriai verta skirti gyvenimą.

Išvados

Aptarę *zenga* kaligrafijos tradicijos estetiškas ištakas, pagrindinius estetinius ir meninės kūrybos principus, požiūrius į meninės kūrybos proceso charakteringiausias bruožus, įsitikinome, koks svarbus dėmesys yra skiriamas įvairiausių asmenybės išlaisvinimui, tobulam kaligrafijos, tapybos ir poezijos principų pažinimui, psichologiniam pasirengimui, sistemingam darbui pamatinių techninių ir kompozicinių principų meistriško įvaldymo srityje. Meninio meistriškumo tobulėjimas *zenga* estetikos tradicijose tiesiogiai siejamas su neužpildyto paveikslo ploto kompozicinės svarbos suvokimu, meditaciniu požiūriu į meninės kūrybos procesą, energetinių ir improvizacinių jo aspektų įvaldymu.

Nors *zenga* kaligrafijoje, kaip ir daugelyje kitų japonų spontaniškos vaizduojamosios dailės krypčių, pastebime stiprų ne tik energetinį, tačiau ir intelektualinį tiesiogiai susijusį su plačia žymiausių šios krypties meistrų humanitarine kultūra ir tobulu kompozicinių principų įvaldymu, būtent šių spontaniškosios pakraipos mokyklų meistrų kūryba yra vienas iš brandžiausių ir estetiškai vertingiausių ne tik Rytų Azijos, tačiau ir pasaulinės vaizduojamosios dailės reiškinių. Juk kaligrafija yra sielos atspindys, kuris liudija apie dvasios grožį, stiliaus jausmą, žmogaus asmenybę. Svarbu niekam netapti

2 *Kaligrafijos meno subtilybės*. Prof. Alberto Gursko pokalbis su Inga Laužonyte. Iš asmeninio archyvo.

taisyklių vergu. Jomis sekti bet sugebėti nuo jų atitrūkti ir laikytis dėsnių, tačiau ir drąsiai peržengti juos. Neatsitiktinai *zenga* kaligrafija turėjo didžiulę įtaką ka-

ligrafizmo tendencijų galingam atgimimui prancūzų, JAV ir kitų kraštų modernistinės ir postmodernistinės vaizduojamosios dailės istorijoje.

Literatūra

- Andrijauskas, A. (1999). Carl Gustav Jung: gyvenimo ir mąstysenos trajektorijos. C. G. Jung *Psichoanalizė ir filosofija: rinktinė*. Vilnius: Pradai.
- Andrijauskas, A. (2001). *Tradicinė japonų estetika ir menas*. Vilnius: Vaga.
- Andrijauskas, A. (2016). *Vaizduotės erdvės: tradicinė kinų estetika ir menas*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Andrijauskas, A. (2017). *Rytų Azijos tradicinė estetika ir meno teorija. 2 – oji knyga*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Blyth, R. H. (1974). *Zen ir Zen Classics*. Vol. V. Tokyo.
- Buchanan, I., Lambert, G. (2005). *Deleuze and space*. University of Toronto Press.
- Fromm, E. (1965). *Zen Buddhism and Psychoanalysis*. New York.
- Herrigel, E. (2010). *Dzenas ir lanko menas*. Vilnius: Baltos lankos
- Kaligrafijos meno subtilybės*// Prof. Alberto Gursko pokalbis su Inga Laužonyte. Iš asmeninio archyvo.
- Kawabata Y., Nirdesa, V. (1997). *Kalba Nobelio premijos laureatai*. Sud. Jasaitis, J. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Mason, P. (2005). *History of Japanese Art*. Pearson Prentice Hall.
- Mickūnas, A. (2014). *Mokykla, mokytojai, mokiniai*. Vilnius: Ver-sus aureus.
- Mickūnas, A. (2017). *Kosminė sąmonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Stroker, E. (1965). *Philosophische Untersuchungen Raum*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.